

Dr. Kerezi Klára

osztályvezető, Országos Kriminológiai Intézet
egyetemi docens, ELTE ÁJK

A fiatalkori bűnelkövetés jogszabályi változásai, különös tekintettel a javítóintézetekre

A XIX. századvégi európai büntetőjogi reformmozgalom hatására a századfordulótól kezdve a felnőttektől eltérő anyagi, eljárási és büntetés-végrehajtási szabályok intézményesültek a bűnelkövető fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerében. A kialakult új kriminálpolitika a fiatalkorúak növekvő számú büntetőjogi normaszegését e transzfer helyzetben lévő korosztály szociológiai és pszichés problémájaként kezelte, s mint ilyen, sokkal inkább nevelő jellegű intézkedésekkel, mint büntetőjogi büntetéssel kívánta befolyásolni. Ennek megfelelően a fiatalkorúakkal szembeni büntetőjogi felelősségre vonás elsődleges céljának a nevelést tartotta, s ettől kezdve a fiatalkorúak szankciórendszerében központi helyet foglaltak el a nevelő intézkedések. A bűnelkövető magatartás kialakulásának hatékony megelőzése érdekében ugyanakkor az ún. predelikvens állapotban is lehetővé vált az állami beavatkozás. Az állami beavatkozásra tehát nem csupán bűncselekmény elkövetése, hanem egyéb viselkedési, beilleszkedési probléma esetében is sor kerülhetett, azaz az állami reakcióban keveredtek a szociális, a pszichikai gondoskodás, illetve a büntetőjogi szankció különböző formái.¹

„Dolgozatom célja az adott keretek között megvilágítani azt a kérdést, hogyan lehetne az igazságügyi hatáskörbe tartozó javító- és nevelő-intézeteket nemcsak nevükben, de belső céljaik, eszközeik és eredményeik tekintetében valóban nevelő-intézetekké tenni? Kétségtelen, hogy ennek egyedüli módja: az igazságügyi, bírói feladatokra a pedagógiai tudományt alkalmazni. Nevelőintézetünk ma nincs más a fiatalkorúak bírósága elé került fiatalkorúak számára, mint a javítóintézetek. A növendékeket ezekben teljesen egyformán kezelik, csak néhol visz egy-egy jobblelkű nevelő némi változatosságot az ő nevelésükbe. Nevelő módszerről azonban ezekről szó sem lehet. Szabályaik teljesen a szabadságvesztés büntetés végrehajtására szolgáló intézetek enyhített kiadásai, amihez az is hozzájárul, hogy a növendékek internálva vannak, a valóságban büntető jellegük meg nem szűnt; ezen semmiféle címváltoztatással nem, csupán az intézetek pedagógiai alapokon való átalakításával lehet segíteni” – írta Kármán Elemér 1919-ben.²

Ez, a klasszikus büntetőjogi elvektől lényegesen eltérő filozófiai előfeltételezések alapján működő igazságszolgáltatási rendszer, a jóléti állam idején a fiatalkorúakkal kapcsolatos reszocializációs modelltől fejlődött, amelyben az egyre szélesebb körben használatos alternatív büntetések, és a végrehajtásukat segítő új intézmények rendszere támogatta a bűnelkövető fiatalok társadalmi beilleszkedését. A reszocializációs megközelítés hitelét azonban fokozatosan megkérdőjelezték az 1970-es évektől világszerte emelkedő bűnözési mutatók, illetve az, hogy a fiatalkorúak egy része a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetéséből is kivette a részét. Egyre érett a fiatalkorúakkal kapcsolatosan is a klasszikus felelősségi elvekhez való visszatérés szükségessége, amely fiatalkorúak felelősségét hangsúlyozza, és egyre kevésbé tekintette őket a létező társadalmi és családi körülmények "áldozatainak". Ennek következtében az évtizedekig a védelemmel és gondozással jellemezhető reakciókészlet a fiatalkorúak saját felelős-

¹ Lásd: Fülöp, Á. – Nagy, E. (2005): Új törekvések a fiatalkorúak büntetőjogában. Kriminológiai Tanulmányok 42. k. (szerk: Irk, F.) Országos Kriminológiai Intézet, Budapest. 302-326.o.

² Kármán, E. (1919): Az erkölcsileg fogyatékosok javító- és nevelőintézeteinek pedagógiai reformja. A Gyermek. 88-98. old.

ségének erősítése és a fokozottabb felügyelet irányába mozdult el. Napjainkban a társadalom védelmének biztosítása érdekében a súlyos bűncselekményt, különösen az erőszakos cselekményt elkövető fiatalok egyre több országban a felnőttekével hasonló elbírálásban részesülnek. Az USA-ban állami és szövetségi törvények határozzák meg azokat a speciális körülményeket, amelyek fennállása esetén automatikusan a felnőtt korúak igazságszolgáltatási intézményei járnak el az ügyekben (pl. emberölés, erőszakos közöszlenség, fegyveres rablás elkövetése), illetve azokat a körülményeket, amelyek mellett lehetséges a fiatalok elkövető ügyének áttétele a felnőtt korúak hatóságához. Az angol törvények előírják, hogy az emberöléssel megvádolt fiatalok ügyében a Koronabíróságok (felnőtt korúak bíróságai) járjanak el, és nem a Fiatalok Bírósága (Youth Court). Ha az elkövetett bűncselekmény olyan súlyú, hogy felnőtt korú elkövető esetén legalább 14 évi szabadságvesztéssel lenne büntethető, vagy a fiatalok felnőttel közösen követte el a cselekményt, akkor a Youth Court dönthet úgy, hogy áttesszi az ügyet a Koronabírósághoz.

A múlt század fordulóján, amikor a fiatalok önálló igazságszolgáltatási rendszere kialakult, a fiatalok bírósága úgy tekintett a kiskorú elkövetőre, mint számos lehetőségtől megfosztott gyerekekre, és nem, mint erkölcsileg romlott bűnözőre. Ezért különböztette meg a gyereket és a felnőttet - tekintet nélkül az általuk elkövetett cselekményre. A jelenlegi amerikai igazságszolgáltatási rendszer, amely egyre kevésbé hajlandó különbséget tenni fiatalok és felnőtt korú között egyszerűen megtagadja az életkori sajátosságok figyelembevételét a bűnelkövető fiataloktól, vagy ahogy Aaron Kupchik fogalmazza: szimbolikusan tagadja a gyermeki státuszt.³

Fel kell hívnunk a figyelmet arra is, hogy a hazai szabályozás – helyesen – éppen az ellenkező irányban halad. Az 1995. évi XLI. tv. az alábbiak szerint módosította a Be. 297. §-ának (2) bekezdését: „A fiatalok bírósága felnőtt korú terhelt ügyét is elbírálja, ha az a fiatalok ügyével összefügg.”

A jogalkotók szerte a világon a fiatalok bűnözés kezelésében a reszocializációs és a tetterányos felelősségi modell között vacillálnak, hogy megtalálják a megfelelő arányt a fiatal életkorból adódó sajátosságok és a társadalom védelmének szükségessége között:

- 1./ A büntetőjogi beavatkozást végső eszköznek tekintő, s a tetterányos felelősségi rendszer alapján álló alkotmányos büntetőjog érvényesítése, amelyben a bűncselekmény elszakad az elkövetéséhez vezető társadalmi, szociális és gazdasági okok figyelembevételétől, vagy
- 2./ a célszerűség alapján a reszocializációs stratégia érvényesítése, amely már a veszélyeztetettség eseteiben is beavatkozik, túlterjeszkedve a büntetőjog kompetenciáján.

Egyre erősebb azonban a világban egy további irányzat, a helyreállító igazságszolgáltatás, amely mediációval, a sértett és az elkövető kibékítésével, a restitúcióval, valamint a sértettnek nyújtott elégtétellel látja megfelelően rendezhetőnek a bűncselekmény által okozott konfliktust.

A bűnözéskontroll eszközei „neutrálisak”, irányukat és tartalmukat mindig az a politikai szándék határozza meg, amely a bűnözéskontroll törekvéseit is megjelöli. Jogi eszközei tehát megjelenhetnek dekriminalizációban, de rekriminalizálásban is.

A büntetőpolitikai irány meghatározása elsősorban politikai kérdés, bár tagadhatatlanul gazdasági szempontok is szerepet játszhatnak benne, mint például a szabadságvesztés ismert magas költségei. Ugyanakkor az sem tagadható, hogy a bűnözéskezelésben (is) manifesztálódó politikai irányvonal meghatározásában értékszempontok is szerepet játszanak.

³ Kupchik, A. (1999): Child as Offender, Child as Adult: The Classification of Juveniles Waived to Criminal Court, ASC Conference, Toronto, 1999.

Az elmúlt két évtizedben a büntető igazságszolgáltatás, illetve szociálpolitika területén is több olyan új jelenség/elem tűnt fel, amelyek hatással vannak a bűnözéskontroll eszközeire, és a büntető szankciók végrehajtásának kereteit és formáit és tartalmát is meghatározzák.

1. A világban szociálpolitikai paradigmaváltás zajlik: a XX. századi modern jóléti állam szociálpolitikáját váltja/váltotta fel a posztmodern, neo-liberális szociálpolitika. Az 1980-90-es évekre ugyanis válságba került a társadalmi közfelelősségre építő jóléti államfelfogás, amelynek letéteményese az állam, s ahol az állami beavatkozásokkal megtámogatott társadalmi cél a társadalmi életegyenlőtlenségek korlátozása. Ezzel együtt elhalványult az a társadalomkép is, amely az integráltsággal, a kohézióval és a létbiztonsággal jellemezhető. Ehelyett a posztmodern szociálpolitika társadalomképe az egyenlőtlenségek korlátlan elfogadása felé tendál, s a társadalmi újratermelés egészéért vállalt közfelelősség helyébe az egyéni felelősség lépett.⁴ A jóléti állam összeomlása következtében a munkanélküli fiatalok száma növekedett, s a 'túlélésért való küzdelem', a kilátástalanság, illetve a források hiánya sok szempontból a harmadikvilág városaihoz tette hasonlatossá az európai nagyvárosokat.⁵ A metropoliszokban tapasztalható szociális 'apartheid' következtében a kedvezőtlen szociális helyzetű és/vagy etnikai kisebbségek meghatározott területekre koncentrálnak.
2. A társadalomkép megváltozása nem maradt hatás nélkül a büntetőpolitikára sem. A 80-as években kialakult - a „megérdemelt büntetés” elvére épülő - büntetésmodell az elkövetett bűncselekmény súlyához igazítja az alkalmazandó szankciót, vallva, hogy az állam nem fordíthat több pénzt a bűnözés kezelésére, mint amit a társadalom védelme indokol. A tettarányosság elvének visszatérése megerősítette a bűnözés problémájának morális megközelítését, és az erkölcsi követelmények központibb helyre kerültek.
3. Az emberi jogok felértékelődését jelző európai jogfejlődés a feleket egyre inkább egyenlő jogú ügyfeleknek tekinti a bíróság előtt. Ez az új fejlemény nem maradhat hatás nélkül az elkövető rendelkezési jogára sem a büntetőeljárás tartama alatt: „eddiggi gondolkodásunk középpontjában leginkább a terhelti pozíció garanciális kérdései, a védelem erősítése állt – indokoltan. Merem remélni, hogy elérkeztünk ahhoz, hogy a terhelt 'rendelkezési joga' nem csupán lehetséges passzivitása terén érvényesüljön, beismerése és beleegyezése nem egy alávett pozíciójú, hanem egy 'elidegeníthetetlen méltóságú' ember nyilatkozataként meghatározó lehessen az eljárás menetében, a büntetés kiszabásában és végrehajtásában”.⁶
4. Új fejlemény az áldozat szerepének megváltozása. Az elmúlt két évtizedben folyamatosan növekvő figyelem övezi a sértettet a büntető igazságszolgáltatás részéről. Ez a növekvő érdeklődés változatos kormányzati aktusokban ölthet testet: pl. a sértett információval való ellátásától és bevonásától az eljárási cselekményekben, a helyreállító igazságszolgáltatási programok indításáig igen széles a paletta. Ahogy eddig a sértettet úgy emlegették, mint „elfelejtett” szereplőjét az igazságszolgáltatásnak, napjainkban politikailag lehetetlen nem tudomást venni a sértettről.⁷

⁴ Ferge, Zs. (1996): A szociálpolitika paradigmaváltása - A társadalom individualizálása. Phare Szociálpolitikai Fejlesztési program. Kézirat. Budapest.

⁵ Chossudovsky, M. (1998): Global Poverty In The Late 20th.
URL <http://www.telepolis.de/english/special/eco/6099/1.html>

⁶ Palánkai, K. (1991): Hogyan büntessünk a jogállamban, avagy hogyan váltható "apróbb pénzre" a büntetőjogi paradigmaváltás? In: Az alternatív büntetési formák és a pártfogó felügyelet Angliában és Walesben. Kriminológiai Közlemények 42. k. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1991.

⁷ Crawford, A. – Enterkin, J. (2001): Victim Contact work in the Probation Service. Paradigm Shift or Pandora's Box? British Journal of Criminology, Vol. 41, p. 707-725

5. A sértett szempontjainak figyelembevétele és védelmének szükségessége ugyanakkor alakítja az emberi jogokhoz való általános viszonyt is, s az emberek általánosan elfogadóbbá válnak a saját és mások jogainak korlátozásával és bizonyos kontrolleszközök alkalmazásával szemben. Ezt jelzi például, hogy egy skóciai vizsgálatban a megkérdezettek 67%-a úgy nyilatkozott, hogy nem bánja, ha az utcai kamerák megfigyelik.⁸
6. Az univerzális áldozat-mentalitás szoros összefüggésben van a társadalmi kockázattermeléssel. Az ipari vagy osztálytársadalom fogalma a körül a kérdés körül forgott, hogy a társadalmilag megtermelt vagyon hogyan osztható el társadalmilag egyenlőtlenül, egyszersmind mégis legitim módon. Napjainkra viszont létrejött egy másik modernitás. Ebben a 'modernitásban' a társadalom önmagát kérdőjelezi meg, az általa termelt kockázatok révén.⁹ Ezt a rizikó-társadalmat nem pozitív ideák vezetik, hanem a rizikókontroll szükségességének kiábrándult racionalitása. A szolidaritás nem az összetartozás pozitív érzésén, hanem a félelemben való osztozás negatív érzésén alapul.¹⁰ Az áldozattá válás érzésének általánossága annak ellenére vált áthatóvá, hogy a kutatási eredmények szerint a sértettek (és elkövetők) egyre erőteljesebben a nagyvárosok belsővárosi részeiben lakó kisebbségi csoportokra koncentrálnak.¹¹ A társadalmi kockázattermelés – vagy legalább következményeinek – mérséklése, a társadalom működőképessége szempontjából viszont elengedhetetlen. Így válik a napi élet részévé az iskolák bejáratánál a fegyverellenőrzésre szolgáló kapu, az épületen belül a zárt láncú tévéhálózat, vagy az, hogy az egyik kanadai középiskolában a diákok, saját nevet tartalmazó lapocskát viselnek a nyakukban. A büntetőjogi kontroll azonban nem csak az iskoláknak, de a munkáltatóknak is példát ad: „az Egyesült Államok legnagyobb korporációinak kb. 25%-a rendszeresítette a drog-tesztet, mint rutineljárást, alkalmazottainak felvételi eljárása során. Az IBM és más ilyen típusú szervezetek vezetésvizsgálati eredményt kérnek az állásra jelentkezőktől. Más cégek rendszeres vagy váratlan drogellenőrzést végeznek.”¹²
7. A XX. század második felében a társadalmi változásokra adott reakciókészlet lehetséges elemeiből a jogi befolyásolás eszközei kerültek előtérbe, különösen a kényszer, a büntetőjogi hátrány alkalmazása. Az ezzel – időben – párhuzamosan érvényesülő folyamatban, az állami szférában is megjelent a menedzsment szemlélet. Piaci elvek hatják át az állami közszolgáltatás intézményeinek és a büntető igazságszolgáltatási szervek tevékenységét.¹³ Ennek eredményeként a büntető igazságszolgáltatás területén is elvárássá vált a tevékenység-értékelés és alapvető szemponttá a költség-haszonelemzés.
8. A tömegkommunikáció befolyása egyre meghatározóbb a büntetőpolitika alakulására. A polgárok elsősorban a médiából szerzik információikat, s ennek „segítségével” fordítják le maguknak, hogy milyen is lehet az a bűnözés, amely a valóságban létezik. A média azonban a bűnözést izgalmas, szórakoztató, sok esetben rémületet okozó történetek színes csokraként kezeli, amelyben a legérdekesebb mindig az erőszak, az egyén patológiás vonásainak bemutatása. Nem kérdez rá a „miért”-re, és nem érdekli a fo-

⁸ Henderson, S.: Evaluation of the Zero Tolerance "Respect" Pilot Project. Scottish Executive Central Research Unit. Crime and Criminal Justice Research Findings No.59.

<http://www.scotland.gov.uk/cru/resfinds/crf59-00.asp>

⁹ Lásd: Beck, U. (1992): Risk Society: Towards a New Modernity. London: Sage Publications, 1992 [originally publ. 1986]. 260 pp.

¹⁰ van Swaaningen, R. (2000): Back to the "Iron Cage": The Example of the Dutch Probation Service. In: Green, P. - Rutheford, A.(eds) (2000): Criminal Policy in Transition. Hart Publishing, Oxford-Portland. p.92.

¹¹ Niskanen, W.A. (1994): Crime, Police, and Root Causes. Policy Analysis. No.218. November.

¹² Young, T.R. (1989): Crime and Social Justice: Theory and Policy for the 21st Century, The Red Feather Institute, January

¹³ Gönczöl, K. (2001): A nagypolitika rangjára emelkedett büntetőpolitika. Kritika, XXX. évf. 12.sz.

lyamat sem, amely a cselekmény elkövetéséhez vezetett. Nem az átlagcselekményt mutatja be, hanem a szenzációt rejtő, különlegeset – a valóságban elenyésző kört, s ebből általánosít. S hogy a bűnözés illetően „tálatása” nem marad hatás nélkül a laikus polgárra, azt a halálbüntetés visszaállítását igénylő közvélekedés is jelzi.

A fenti új fejlemények eredményeként három irányzat él párhuzamosan a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási rendszerét jelenleg alakító reformtörekvésekben:

1. Nyugat-Európa országai erősítik a fiatalkorúak felelősségi rendszer különállását, és a „más elbánást” biztosító eszközök körét bővítik, a nevelési intézmények hatásának erősítésére, és a nagyobb differenciálási lehetőség megteremtésére törekszenek.
2. Ezzel szemben az Egyesült Államokban megkérdőjeleződött a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási rendszere különállásának indokoltsága, a fiatalkorúak önálló bíróságainak szükségessége – különösen az erőszakos vagy súlyos bűncselekményt visszaesőként elkövető fiatalkorúakkal kapcsolatosan.
3. Új-Zélandon és Ausztráliában viszont a fiatalkorúak kezelőrendszerében különösen erős a kárhelyreállító igazságszolgáltatás eszközszerkezete, a jóvátétel, az elterelés és a mediáció. Ugyanakkor mindhárom közös jellemzője, hogy fokozott jelentőséget tulajdonít a büntetőjogi garanciáknak, tehát a nevelési cél csak a büntetőjogi garanciák betartása mellett érvényesülhet.

Fülöp Ágnes és Nagy Emese¹⁴ nagyon pontosan fogalmazták meg, hogy a fiatalkorúakra vonatkozó büntető igazságszolgáltatásnak két nehezen összeegyeztethető szempontot kell érvényesítenie:

1. Egyrészt figyelembe kell venni azt, hogy az életkori sajátosságok – még ha nem is érintik a büntetőjogi felelősség kérdését – mindenképpen eltérő választ igényelnek a büntető hatóságoktól.
2. Másrésztől válaszlépéseit a büntetőjog keretei között kell tartania, hiszen más fiatalkori devianciától elkülönülten csak bűncselekményre reagálhat, a büntetőjog kereteibe illeszthető válaszokkal.

A korábbiakban részletezett új fejleményekre tekintettel messzemenően egyet lehet érteni azal a megállapításukkal, amely szerint: „napjaink kriminológia- és jogtudományának egyik alapvető feladata, hogy feltárja azokat a tényezőket, kidolgozza azokat az elveket és jogi kereteket, amelyekben a klasszikus büntetőjog formáinak megtartása mellett a kezelő szemlélet törekvései megvalósíthatók”.¹⁵

Az 1990-es évek során a Parlament elé kerülő Btk., illetve Be. módosítások egyrészt a fiatalkorú bűnözéssel kapcsolatos helyzet javítása, a fiatalkorú bűnelkövetők reszocializálásának erősítése, másrésztől a nemzetközi egyezményekhez, szerződésekhez való hozzáigazítás érdekében kívánták módosítani a fiatalkorúak kezelő rendszerét. A hazai büntetőjogi szabályozás ugyanis nem illeszkedett a nemzetközi követelményekhez: nem érvényesült a szabadság-elvonással járó szankciók „végső eszköz” jellege; hiányzott az alternatív büntetések rendszere; a büntetőeljárás jogban nem voltak intézmények a differenciált elbírálásra; hiányzott a reszocializációt szolgáló intézményi háttér; a fiatalkorúak büntetés-végrehajtási intézetei a

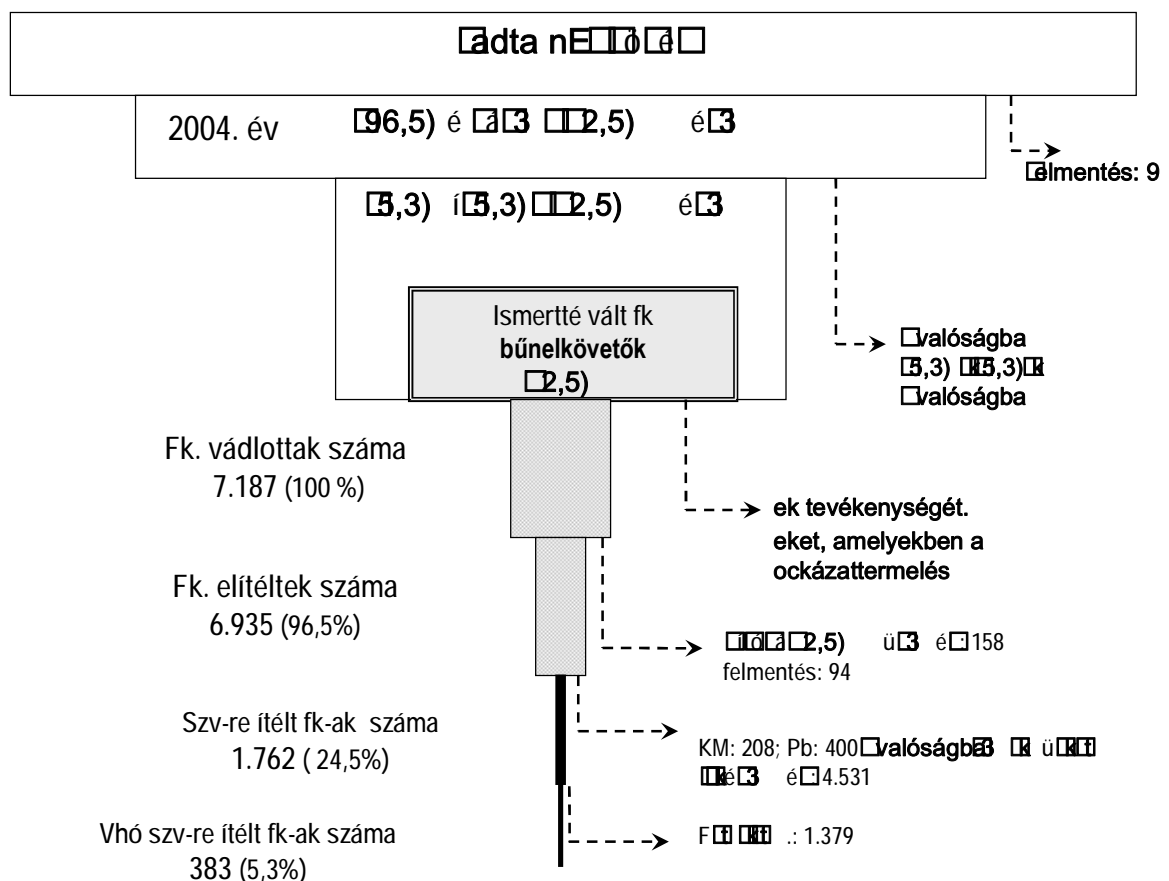
¹⁴ Lásd: Fülöp, Á. – Nagy, E.: A fiatalkori bűnözés ügyészségi jogalkalmazói tapasztalatai c. kutatás zárójelentése, OKRI, Kézirat, 2004.

¹⁵ Lásd: Fülöp, Á. – Nagy, E.: A fiatalkori bűnözés ügyészségi jogalkalmazói tapasztalatai c. kutatás zárójelentése, OKRI, Kézirat, 2004.

felnőttek intézetének enyhébb formáiként működtek; hiányzott a speciális képzés és a megfelelő szakemberek.¹⁶

E körben fontos szempontra mutat rá a Fülöp-Nagy szerzőpáros az Országgyűlés 115/2003 (X. 28) számú határozatában: „A büntető igazságszolgáltatás nem rendelhető alá a bűnmegelőzés szempontjainak. A jogbiztonság követelménye és az állampolgári jogok védelme érdekében úgy kell megőrizni a büntető igazságszolgáltatás hagyományos, garanciákban gazdag rendszerét, hogy az ne rendelődjön alá a társadalmi bűnmegelőzés sajátos szempontjainak. A büntetőpolitika működésével kapcsolatos alkotmányos elvárások csak erre figyelemmel teljesülnek.” Messzemenően egyet lehet érteni következtetésükkel is, mely szerint „ezen elvi megfontolás igen fontos garanciális korlátja és egyben érvényesülési biztosító a kezelő szemléletű büntetőjogi elveknek”.¹⁷ A hivatkozott szerzőknek igazuk van abban is, hogy a fiatalokkal kapcsolatosan „a magyar büntetőjog szemléletét a megtorló és kezelő elvek egyidejű jelenléte alakítja”, és azt is pontosan látják, hogy „e kettős hatás inkább az egyes irányok jogintézményeinek egymásmellettségét, mintsem harmonikus elvi és funkcionális egységét eredményezi”.¹⁸

A fiatalkori bűnözés vizsgálatánál mindenekelőtt az ERÜBS (rendőrségi-ügyészségi), illetve az ügyészségi statisztika adatait kell számba vennünk, mivel ezek az adatok vannak a legközelebb a bűnözés napi realitásához.

¹⁶ Fülöp, Á. – Nagy, E.: A fiatalkori bűnözés ügyészségi jogalkalmazói tapasztalatai c. kutatás zárójelentése, OKRI, Kézirat, 2004.

¹⁷ Fülöp, Á. – Nagy, E. (2005): Új törekvések... id. mű, 307.o.

¹⁸ Fülöp, Á. – Nagy, E. (2005): Új törekvések... id. mű, 303.o.

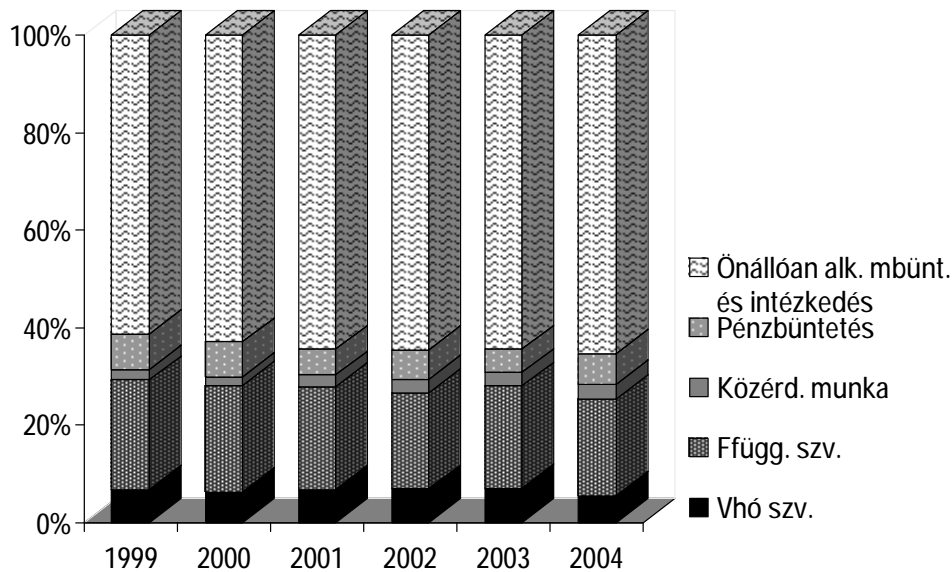
Az ERÜBS adatain túl vizsgálhatjuk az ügyészégi eljárási statisztikát, de figyelniük kell arra, hogy a két adatbázis adatai – miután más-más szempontú adatfeldolgozást jelentenek – szükségszerűen eltérnek egymástól. Az ügyészégi statisztika adatai szerint 2004-ben 14.815 fiatalkorú gyanúsítottat regisztráltak. E terheltek egy részével szemben megszüntették a nyomozást (5.149), illetve egyéb befejezést (1.206) alkalmaztak. A megszüntetések közül 2.411 fiatalkorút (46,8%) megrovásban részesítettek, illetve 1.930 fiatalkorúval kapcsolatosan (37,5%) elhalasztották a vádemelést.

Ha a nyomozás befejeződött és az előbbi körülmények nem állnak fenn, akkor az ügyész vádat emel. 2004-ben 8.460 fiatalkorú bűnelkövető ügye került át vádemelési javaslattal a bíróságra.

A bírósági szakaszban is befejeződik megszüntetéssel az eljárás, de lehet, hogy a bíróság felfüggeszti az eljárást, pl. ha a terhelt ismeretlen helyre távozott, és a felkutatására tett intézkedések nem vezettek eredményre. A bíróság vagy felmenti, vagy elítéli a vádlottat, de utóbbi esetben is többféle szankciót alkalmazhat.

A fiatalkorúak esetében a kezelő szemlélet érvényesülése determinálja a hazai büntetéskezelési gyakorlatot: bírói szakban „az elkövetők több mint 60%-ánál a bűncselekmény elkövetésének megállapítása mellett is próbaidőre lemondanak az állam büntető igényének az érvényesítéséről”.¹⁹ Ugyanakkor azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a ’próbaidős’ jogkövetkezmények túlsúlya nem csak a kezelő szemléletből ered, hanem a fiatalkorúakkal szemben reálisan alkalmazható jogkövetkezmények korlátozott voltára is visszavezethető.²⁰

A fiatalkorúakkal szemben alkalmazott jogkövetkezmények

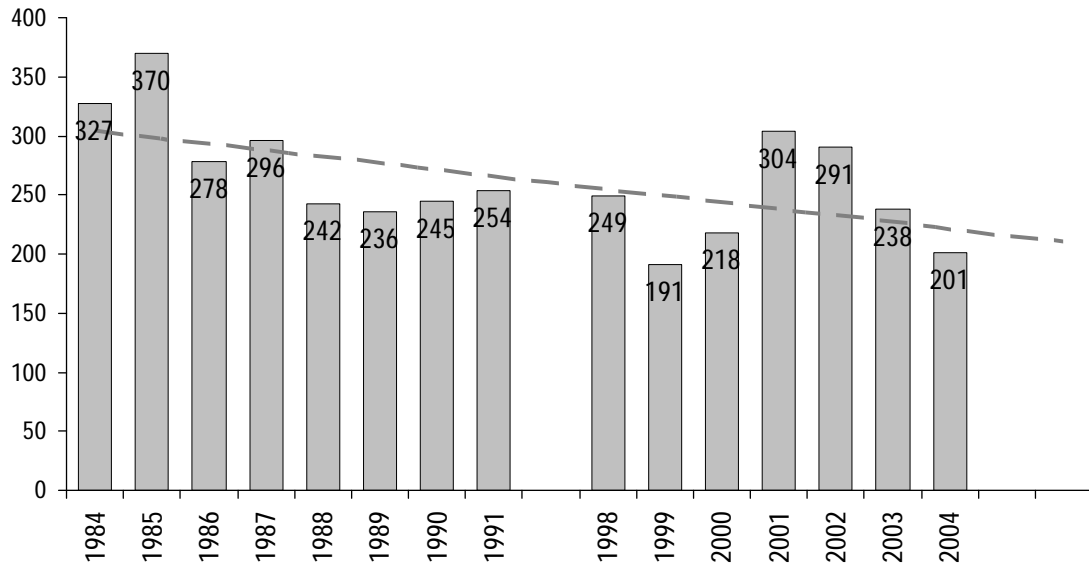

Külön vizsgálatot igényelne, hogy az elmúlt években milyen okok következtében változott meg a javítóintézeti neveléssel kapcsolatosan a büntetéskezelési gyakorlat. Miért tapasztaljuk azt, hogy a bírák elveszítik hitüket és érdeklődésüket a javítóintézeti nevelés iránt. Hova tűntek a korábban javítóintézeti nevelésre ítélt fiatalkorúak? A próbára bocsátottak számát növelik? Vagy a felfüggesztett szabadságvesztésre ítélték?

Az alkalmazott javítóintézeti nevelések száma

¹⁹ Fülöp, Á. – Nagy, E. (2005): Új törekvések... id. mű, 309.o.

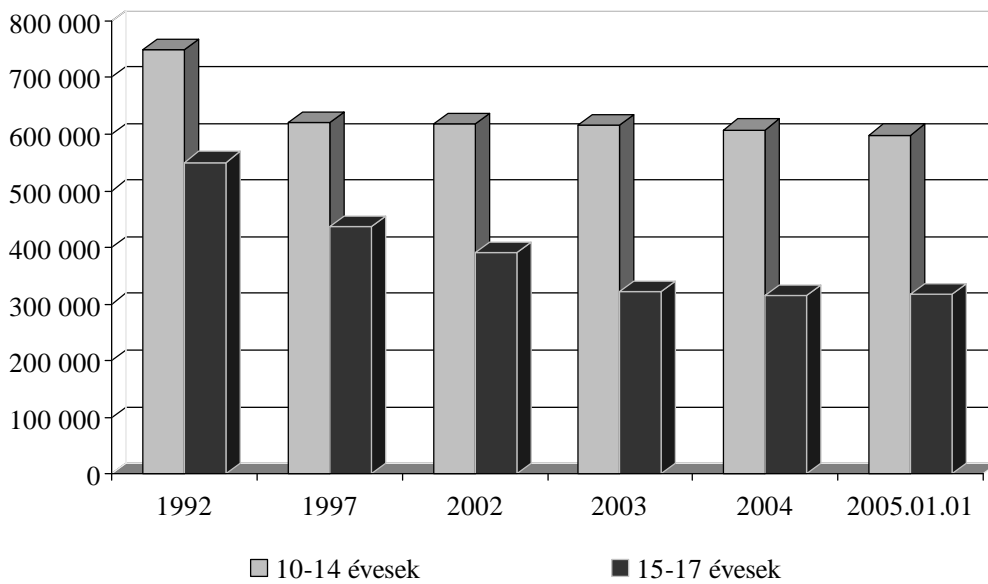
²⁰ Fülöp, Á. – Nagy, E. (2005): Új törekvések... id. mű, 310.o.

A javítóintézeti nevelésre ítélték számának csökkenését nyilván számos tényező befolyásolja.

1.) Feltétlenül számba kell vennünk a 14-18 évesek létszámának csökkenését, amely nem elhanyagolható hatást gyakorolt a fiatalok bűnözés hazai számadatainak alakulására.

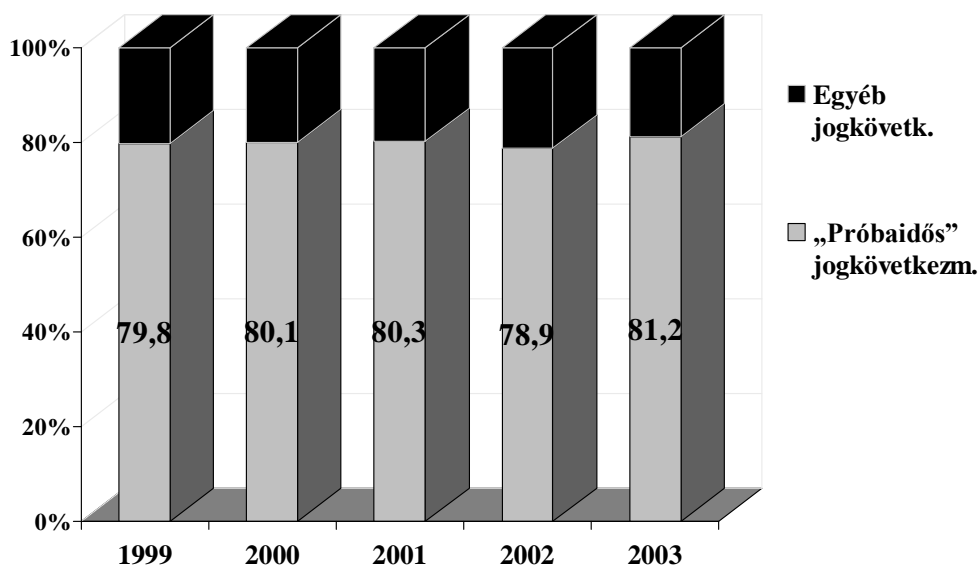
A fiatal korosztály létszámának változása

2.) A fiatalok bűnelkövetők a 'próbaidős' jogkövetkezmények alkalmazása során kerülnek kapcsolatba a pártfogó szolgálattal.

Próbaidős jogkövetkezmények

Ez is indokolta, hogy az Országos Büntemegelőzési Bizottság (OBmB) felkérésére 2005-ben megvizsgáljuk a pártfogó felügyelet speciális magatartási szabályainak alkalmazási gyakorlatát. A vizsgálati minta teljes körű volt, azaz a 2003. július 1-je és 2004. december 31-e között a pártfogó szolgálathoz érkezett minden olyan ügyet tartalmazott, amelyben az ügyészség vagy a bíróság a pártfogó felügyelet elrendelése mellett speciális magatartási szabály betartására kötelezte a pártfogoltat.²¹ Jelzésértékű volt, hogy a vizsgált 839 személyből álló vizsgálati mintát az életkori megoszlás szempontjából határozott fiatalkori „túlsúly” jellemezte, ami azt mutatja, hogy a jogalkalmazók a speciális magatartási szabályokat elsősorban a fiatalokkal szemben alkalmazzák. A 482 speciális magatartási szabállyal sújtott fiatalok közül mindössze 3 olyan személyt találtunk, akit javítóintézeti nevelésből bocsátottak el. Mindhárommal szemben vagyon elleni bűncselekmény elkövetése miatt alkalmazták a javító-intézeti nevelést.

3.) Sajnos kutatási adatokkal nem tudom alátámasztani álláspontomat, csak egyéb érvekkel, de úgy vélem, hogy a vádemelés elhalasztásának új jogintézménye is hatást gyakorolt a javítóintézeti nevelésre ítélték számának csökkenésére.

Világszerte tendencia a büntetőeljárások „balra mozduló” befejezésének erősödése. A szankcióalkalmazási hatalom reallokációja az elmúlt évtizedek legjelentősebb változása. Egyre erősebb az a folyamat, amelyben nem bírósági szervezeteket „kvázi-büntető” hatáskörrel (vagyis azzal a szerepkörrel, amely korábban csak a bíróságnak „dukált”) ruház fel a jogalkotó. A büntető igazságszolgáltatás rendszerként működik, ebből következően nem csupán direkt módon, a bíróság büntetékiszabási tevékenységének jogi korlátozásával, hanem a rendszer más elemeire gyakorolt nyomással is orientálható a büntetőpolitika számára kívánatosnak vélt eredmény elérése, illetve gyakorlat kialakítása. Ez a változás azt is jelzi, hogy a legalitás elve kontinentális jog rendszerében egyre rugalmasabban értelmezetté válik.

A vádhalasztással kapcsolatosan érdemes megvizsgálni rendelkezésre álló egyéb adatokat is. Az ügyészségi statisztika szerint 2004-ben, 428 esetben került sor a vádhalasztás után vádemelésre, fiataloknál, pedig 131 esetben. Az összes gyanúsítottnál alkalmazott vádhalasztások 5,5 %-ában került sor a későbbiek során vádemelésre, ezen belül a fiataloknál alkalmazott vádhalasztások 6,8%-ában.

²¹ Lásd: Kerecsi, K.-Kó, J. (2005): A pártfogó felügyelet speciális magatartási szabályai. Kutatási beszámoló. Kézirat, 2005.

Ha arra vagyunk kíváncsiak, hogy milyen a vádhalasztás eredményessége, akkor azokat az adatokat kell megvizsgálnunk, amelyek a vádhalasztás utáni vádemelések számát mutatják, és ezeket kell összehasonlítani az összes vádhalasztás számával. Ebben a körben a nehézséget az jelenti, hogy a Be. 222. § (1) bek-e szerint az „ügyész [...] a vádemelést egy évtől két évig terjedő időre határozattal elhalaszthatja, ha ennek a gyanúsított jövőbeni magatartásában mutatkozó kedvező hatása feltételezhető”, így a fenti adatokat nem a 2004. évben, hanem a 2003. vagy a 2002. évben elrendelt vádhalasztásokkal kell összehasonlítani. Sajnos nem találtunk adatot az egyes években elrendelt vádhalasztások tartamáról, így a fenti összehasonlítást csak közelítőleg tudjuk elvégezni. Ha feltételezzük, hogy a vádhalasztások jellemzően 1 éves időtartamra halasztják el a vádemelést, akkor az elmúlt 6 év adatai a következő megoszlásokat mutatják („c” oszlop = a vádhalasztás utáni vádemelés száma osztva az előző évi összes vádhalasztás számával és szorozva százzal):

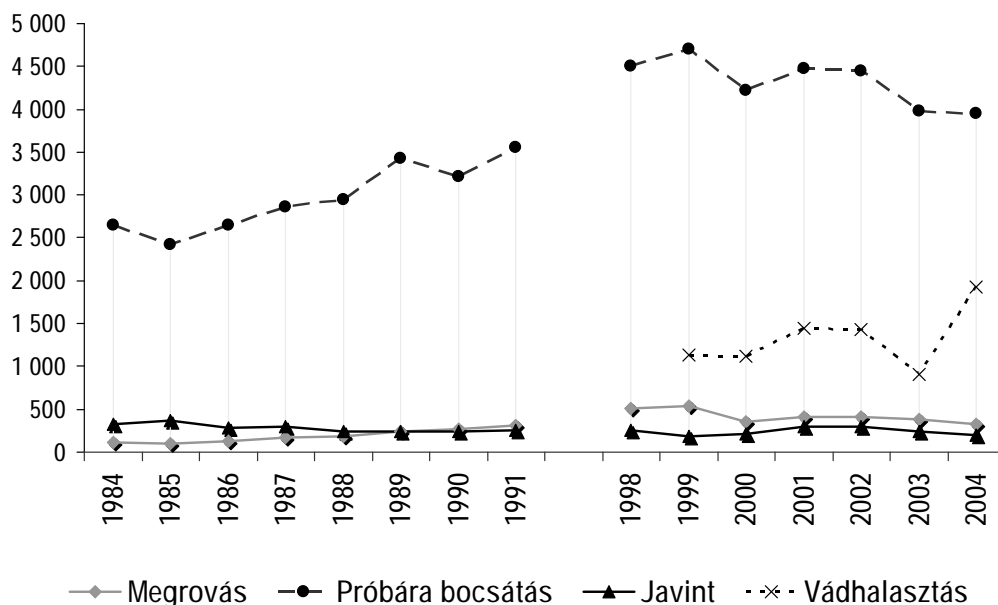
Év	Összes vádhalasztás (benn: a drogelterelések is)	Vádhalasztás utáni vádemelés	Vádhalasztás utáni vádemelés az előző évi összes vádhalasztás %-ában
	(a)	(b)	(c)
1999	2235	138	--
2000	2684	280	12,5
2001	3280	365	13,6
2002	3343	378	11,5
2003	3747	375	11,2
2004	7772	428	11,4

E közelítő számítás szerint az összes vádhalasztás 11,2-12,5%-a a későbbiekben eredménytelennek bizonyult.

A jogalkotó a vádemelés elhalasztásának lehetőségéből csupán a többszörös visszaesőt, és a próbaidő alatt újabb bűncselekményt elkövető személyt zárja ki. A 2003. évben ismertté vált 118.145 bűnelkövető közül 5.588 személy (4,7%) minősült többszörös visszaesőnek, míg a 2004. évben ismeretté vált 130.182 bűnelkövetőből 5.872 személy (4,5%) volt többszörös visszaeső. Személyi oldalról tehát jogalkalmazó igen széles körben teszi lehetővé a vádemelés elhalasztását. Természetesen ezt a széles kör korlátozza a Be, amely felnőtt korúaknál a háromévi, illetve fiatalkorúaknál az ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő cselekmények esetén téve lehetővé a vádemelés elhalasztását.

Az adatok mintha azt jeleznék, hogy a jogalkotó túlságosan távan határozta volna meg a vádhalasztás alkalmazásának törvényi lehetőségeit, és a vádemelés elhalasztásának 5 évi szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekményekben meghatározásával, a fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények szinte egészének kezelésére alkalmas megoldást foglalt törvénybe. A pártfogó felügyelet speciális magatartási szabályaival kapcsolatos kutatás adatai azt jelzik, hogy azok a fiatalkorúak, akik iskolai, családi, stb. körülményeiket illetően jobb helyzetben vannak, nagyobb valószínűséggel részesülnek a vádhalasztásban.

A fiatalkorú bűnelkövetőkkel szemben alkalmazott egyes jogkövetkezmények

Az ügyészi vádemelés után a bíróság még mindig több szankcionálása lehetőség közül választhat: megrovásban részesítheti, próbára bocsáthatja, felfüggesztett szabadságvesztésre ítélni a fiatalkorút. Ha ezek a jogkövetkezmények – a cselekmény vagy az elkövető jellegzetességei miatt – nem megfelelőek, akkor veszi számba a szabadság elvonásával járó javítóintézetit, vagy a végrehajtandó szabadságvesztés alkalmazását.

Tekintetbe kell vennünk azt is, hogy a fiatalkorú elkövetők esetében igen magas a bűnhalmazatok száma. A pártfogó felügyelet speciális magatartási szabályaival kapcsolatos kutatás eredményei azt jelezték, hogy a bűnhalmazat sem akadályozza például a vádhalasztást: a mintában szereplő 404 fiatalkorú 452 bűncselekményt követett el. A speciális magatartási szabály betartásának előírásával próbára bocsátott 53 fiatalkorú összesen 67 bűncselekményt, a felfüggesztett szabadságvesztésre ítélt 7 fiatalkorú összesen 9 bűncselekményt követett el.²² A hazai gyakorlat tehát azt jelzi, hogy még nagyobb számú bűnhalmazat esetén is lehetőség van arra, hogy az eljárás a két szabadságelvonással járó jogkövetkezménynél (a javítóintézetit, és a végrehajtandó szabadságvesztés) enyhébb szankciók alkalmazásával fejeződjön be. Mindezzel természetesen egyet lehet érteni, hiszen ez mintha azt mutatná, hogy a hazai szankcióalkalmazási gyakorlat határozottan érvényesíti a szabadságelvonással járó szankciók „végső eszköz” jellegét.

Úgy vélem azonban, hogy a gyakorlat nem csupán ezt jelzi. A javítóintézetit alkalmazásánál három szempontot kell egyszerre érvényesíteni:

1. Mindenekelőtt a garanciális szabályok érvényesítését. E követelmény miatt vált határozott tartamúvá a javítóintézetit nevelés.

2. Fontos követelmény a fiatalkorúak jogainak biztosítása. E miatt szabályozza a javítóintézetit rendtartás – összhangban a Nemzetközi Gyermekek jogi Konvencióval – igen részletesen a javítóintézetit neveltek ellátását és jogait (élmezés, ruházat, személyiségfejlesztés, stb.).

3. Tekintettel kell lenni, továbbá arra a fiatalkorúak életkorából eredő jellegzetességekre, hogy pszicho-szociális szempontból „átmeneti” állapotban vannak, sem testi, sem szellemi, sem személyiségfejlődésük nem befejezett. Ez a megközelítés a pozitívista kriminológiai ku-

²² Lásd: Kerecsi, K.-Kó, J. (2005): A pártfogó felügyelet speciális magatartási szabályai. Kutatási beszámoló. Kézirat, 2005.

tatások eredményeire épül, és ez a hagyomány - legalábbis Európában – megkérdőjelezhetetlen érték.

E harmadik kívánalomba illeszkedik hiánytalanul a javítóintézeti nevelés. Talán azt is mondhatjuk, hogy nem változott – legalábbis a szemlélete – immár 100 éve. A kérdés, hogy jól van-e ez így? Időközben ugyanis átalakultak azok a társadalmi feltételek, és közösség elvárások, amelyek a fiatalok bűnözés kezelésével kapcsolatosak. Lehet, hogy ez a megközelítés is oka annak, hogy a jogalkalmazó bíró bizalmát veszítette a javítóneveléssel szemben?

Felvethető, hogy ebben van-e szerepe annak, hogy a javítóintézetek léte megtestesülése annak az értelmezési keretnek, amely meghatározóan a “megfosztottság/megjavítás” keretben értelmezi a bűnelkövetést: a fiatalok bűnelkövetők megfosztott, deprivált fiatalok, ez érthetővé, talán megbocsáthatóvá is teszi, ha bűnelkövetővé válnak. A javítóintézet nem büntetni, hanem, mint a neve is mutatja, javítani akar, részben azért, hogy megadja a vétkesnek mindazt, amitől, úgy mond, meg volt fosztva, például a szeretetet és a fegyelmet.

Ugyanakkor a gyakorlati szakemberek jól érzékelik a fiatalok bűnelkövetők körében jellemző macho viselkedés-mintát, amelyet a filmek, a reklámok, a számítógépes játékok sugallnak. Találhatóan nevezi ezt a jelenséget Tony Jefferson „keményfiú-kontextus”-nak²³, utalva arra, hogy a fiatalok bűnelkövetők a saját maguk számára a hátrányos helyzet elemeit a keménység fogalmaiban értelmezik. Ez az értelmezési keret azért lehet olyan jellemző a – jellemzően deprivált – fiatal férfiakra, mert nincs valós társadalmi hatalmuk, hiszen képzetlenek és munkanélküliek, de egy olyan kultúrában élnek, amely a patriarchális hatalom értékeit közvetíti a számukra.

Lehet, hogy vihart aratok, de talán jobban kellene igazodni azokhoz az elvárásokhoz, amelyeket a fiatalok bűnözésével kapcsolatos aggodalmak motiválnak. Mire gondolok?

Például arra, ahogy az Aszodi Javítóintézet igen informatív honlapja miként mutatja be az intézet által vallott alapelveket: „Növendékeinkkel szemben a büntető igazságszolgáltatás az ítélet meghozatalával egyidejűleg befejezte a küldetését. Rendeltetésünk nem a fiatal megbüntetése. ... A növendék befogadásával javítóintézeti fejlesztő, korrekciós nevelés veszi kezdetét. ... A javítóintézet nem büntető intézet. Személyzete nem a büntetés végrehajtás személyzete, ezért módszertanában és a feladat ellátáshoz történő viszonyulásában sem válhat hasonlatossá a büntetés végrehajtással. ... A javítóintézeti nevelés időtartama alatt a teljes személyzetnek közös a célja: a növendék személyiség fejlődésének támogatása”.²⁴

Hatvani Erzsébet és Papházi Tibor vizsgálata is arra utal, hogy a fiatalok bűnelkövetés “megfosztottság/megjavítás” keretben történő értelmezése a fiatalok növendék hozzátartozói számára is elfogadható. A „jogerős ítélettel rendelkező fiatalok bűnelkövetők hozzátartozói pozitívan értékelik az intézetet, az intézet adta tanulási lehetőségeket, melyet a felnőtté válás, sikeres társadalmi integráció alapjának tartanak. A családok gyermekükkel való kapcsolata jónak mondható, a gyermeket kikerülés után is támogatni szeretnék. Az intézetet kollégiumként fogják fel, ahol a gyermek tanulmányai biztosítottak, mivel a fiatalok egy bizonyos idő elteltével haza mehetnek, így a család és a gyermek kapcsolattartását az intézmény részéről biztosítottak látják. Az intézettel szemben megfogalmazott elvárás: a tanulási lehetőség és szakmaszerzés biztosítása.”²⁵

²³ Tony Jefferson: „Gyere ki a hóra” Mike Tyson és a destruktív férfivágyak.

<http://www.c3.hu/scripta/thalassa/96/1/06jeff.htm>

²⁴ <http://www.aszod-afi.hu/informaciok/sargafalak5.html>

²⁵ Hatvani, E. – Papházi, T.: Deviancia és szociális fogyatékoság. A javítóintézetekből elbocsátottak utánkövetéses vizsgálatának lehetőségei, tapasztalatai. 1-2. r. Társadalomkutatás 1/2003:101-124., 2/2003:203-224.

Ezt az értelmezést erősíti a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényben a Be. 447. §-ához fűzött kommentár is: „A fiatalkorúakkal szembeni eljárás során folyamatosan figyelemmel kell lenni arra a követelményre, hogy az elkövetők ezen körénél elsődleges a törvények iránti tiszteletre irányuló nevelési cél, és ehhez képest másodlagosak a büntetési célok. Ennek az eljárás valamennyi (nyomozati, ügyészi és bírósági) szakaszában érvényesülnie kell.”

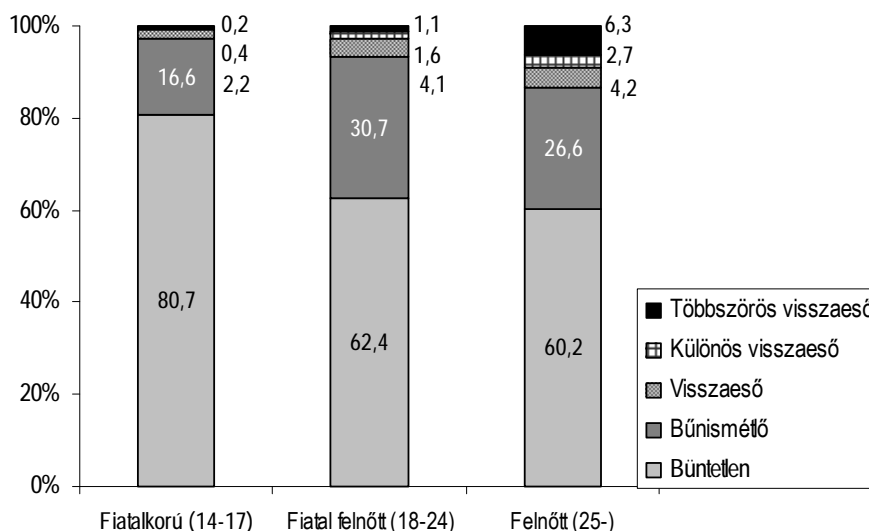
Mit lehet ehhez hozzátenni? Talán azt, hogy a bűnözés, benne a fiatalkori bűnözés is változik, ezért a kezelőrendszernek is változnia kell. Tagadhatatlan, hogy Európában általában csökken a bűnözés. Vannak ugyanakkor olyan elkövetési formák, amelyek növekszenek, mint például a fiatalkorúak által elkövetett közrend elleni bűncselekmények, különösen a garázdaság, az önbíráskodás és a droggal kapcsolatos cselekmények. Ezeket a tendenciákat a hazai adatok változásában is határozottan érzékelni lehet már.

Általánosabban is meg kell fogalmaznunk azokat a problémákat, amelyek a számadatok változása mögött lehetnek, és szakmai vitát kell folytatnunk arról, hogy ezek indokolják-e, és ha igen, akkor milyen irányban a kezelőrendszer átalakítását:

- Szükségszerűen válik az elkövetés erőszakosabbá, hogy nincs jövő, ha nincs elérhető cél a fiatalabb generáció előtt. Természetesen ez így nem általánosságban vonatkozik a fiatalkorúakra, csak azon csoportjaikra, akiket „hátrányos helyzetűként”, szegényként, vagy szocializációs problémával küzdőként aposztrofálhatunk. Az egyik lehetséges kimenetet a Franciaországban lezajlott események mutatják.
- Gazdasági oldala is van a kérdésnek. Őszintén fel kell tennünk azt a kérdést, hogy mi történjen azokkal a fiatalokkal, akiknek munkaerejére sem rövid, sem hosszútávon nincs szüksége a gazdaságnak. Nincs, részben ezért, mert a technikai fejlődés számos olyan munkakör megszűnését eredményezte, amelyben ezek a fiatalok korábban megtalálhatták a helyüket. Most viszont alulképzettség, szocializációs problémákkal terhelt, piacképes tudás hiányában, reményük sincs az elhelyezkedésre. Az oktatáskutatási vizsgálatok egyértelműen jelzik, hogy tanulói életutak korán kettéválnak sikeres iskolai pályafutással jellemezhető, illetve kudarcos iskolai pályafutású életutakra. Az alacsony iskolai végzettség szükségszerűen gyenge munkaerő-piaci helyzetet és alacsonyabb foglalkozás-szerkezeti pozíciót hoz magával. A társadalmi viszonyok reprodukciós folyamatában meghatározó szerepe van a családnak és az iskolának. A tömegoktatás elvére épülő általános iskolai rendszer a hátrányos helyzetűek esetében sem az erkölcsi értékeket közvetítő, átörökítő szerepének nem képes megfelelni, sem az egyéni képességek kibontakozásának terepéül nem szolgál. Napjaink fejleménye, az oktatás piacosodása elkerülhetetlen, de látnunk kell, hogy az ebből kimaradók, leszakadók problémái más területeken is jelentkeznek. Talán ezért sem meglepő, hogy a pártfogó felügyelet magatartási szabályival kapcsolatos kutatásunk mintájában szereplő fiatalkorúak 18%-a jelenleg is általános iskolai tanulmányait végzi, noha életkoruk szerint ezt már régen be kellett volna fejezniük.
- Ugyanakkor, és ez még mindig gazdasági szempont – ezekre a felnövekvő fiatalokra szüksége is van a gazdaságnak, ugyan nem, mint termelők, hanem mint fogyasztók. Tehát: mi történjen abban a helyzetben, ha a fogyasztói társadalom fogyasztásra ösztönöz, de nem teremti meg a legális fogyasztás elérhetőségét?
- Tudjuk-e azt, hogy milyen hatékony a kezelőrendszer? A már többször említett, a pártfogó felügyelet speciális magatartási szabályaival kapcsolatos kutatás eredményei is azt jelezték, hogy a már büntetőjogi jogkövetkezménnyel illetett fiatalkorúak egy része a büntető igazságszolgáltatási kontroll alatt állás ellenére is tovább folytatja a bűnelkövetést. Más kutatási adatok is hasonló problémát jeleznek: 1999 és 2004 között az erkölcsi bizonyítványuk vizsgálata alapján 33 fiatalkorú terhelt közül 26 személynél

alkalmazott a bíróság olyan jogkövetkezményt, amely a próbaidő beiktatását, pártfogó felügyeletet és magatartási szabályok előírását tartalmazta. „A felhasznált minta szerint tehát az elítéltek 78,9 %-nál a büntető igazságszolgáltatással való találkozás során egyrészt az állam a büntető igény alkalmazása vagy végrehajtása vonatkozásában bizalmat szavazott a fiatalok elkövetőinek, másrészt kezelő szemlélettel a fiatalok „helyes irányú fejlődését” a pártfogó felügyeleten keresztül, magatartási szabályok alkalmazásával, illetve előírásával kívánta támogatni” – írják a szerzők.²⁶ Lehet, hogy ez is a magyarázata annak, hogy az ismertté vált bűnelkövetők körében a kor előrehaladtával ütemesen növekszik a bűnismétlők és visszaesők aránya?

Az ismertté vált bűnelkövetők előélete (ERÜBS, 2004)

Lehet, hogy nagyon messzire kanyarodtam a javítóintézetektől - és be kell valljam, hogy nem tudom a megoldást. Ugyanakkor azt érzékelem, hogy az empátiás készség hiánya erősen jelen van a fiatalok bűnözésében, akár a vagyon elleni, akár az erőszakos, vagy garázda típusú bűncselekmények elkövetésében. A speciális magatartási szabályok vizsgálatánál a fiatalok között felvett attitűd kérdőív értékei alapján a magatartási szabályok betartása, vagy be nem tartása szoros összefüggést mutatott a megkérdezett önmagáról kialakított, vagy önmagában kialakult képével. Azok a fiatalok, akik nem tartották be a magatartási előírásokat nagyobb arányban azonosultak olyan állításokkal, mint „bűnözőként tekintek magamra, ismét el fogom követni a bűncselekményt”, illetve azzal, hogy „minden rendben van azzal, hogy bűncselekményt követtem el”. A magatartási szabályt megszegő fiatalokra nem jellemző, hogy az okozott kárt helyre szeretnék hozni, vagy, hogy a családjuk szomorú lenne a történet miatt. Ők voltak azok a megkérdezettek, akik nem számíthatnak a család támogatására, általában véve sem jó a szüleikkel való viszony, családtagjaik között átlagosan több olyan személy van, akit korábban már büntettek valamilyen bűncselekmény elkövetése miatt.

Ugyanakkor az adatok a fiatalok megkérdezettek teljes körében azt is jelzik, hogy a pártfogoltak minél több személytől kaptak segítséget a magatartási szabály betartásához, annál inkább jellemző rájuk, hogy abba akarják hagyni a bűnözést, hogy megtalálják a módját, hogy ne kövessenek el bűncselekményt.²⁷

²⁶ Fülöp, Á. – Nagy, E. (2005): Új törekvések... id. mű, 313.o.

²⁷ Kerecsi, K.-Kó, J. (2005): A pártfogó felügyelet speciális magatartási szabályai. Kutatási beszámoló. Kézirat, 2005.

Figyel-e arra a büntető igazságszolgáltatás és a szankció-végrehajtás, hogy bizonyos készségeket célzottan megerősítsen, illetve célzottan visszaszorítsa? A pártfogó felügyelet magatartási szabályainak vizsgálatakor azt tapasztaltuk, hogy a vagyon elleni bűncselekmények jelentős részénél kísérlet sem történik arra, hogy az okozott kárt a fiatalok helyreállítsa, hogy szembenézzon azzal, amit elkövetett. A jogalkalmazó még a speciális magatartási szabályok elrendelésénél sem figyel eléggé a sértett érdekeire, bár ez különösen fontos lehet a fiatalok bűnelkövetők további visszatartásában. A 481 fiatalok vizsgált pártfogolt mindössze 4,2%-ánál (20 fő) írták elő a speciális magatartási szabályként az okozott kár megtérítését, bár a vizsgált fiatalok pártfogoltak 55,4%-a vagyon elleni bűncselekményt követett el.²⁸ Úgy tűnik, hogy a sértett szempontjainak erősítése a speciális magatartási szabályok elrendelésénél kiaknázatlan területe a hazai büntető jogalkalmazásnak.

A sértettel kapcsolatos magatartási szabályok előfordulása a mintában

	fő	%
Összes fiatalok vizsgálati személy	481	100,0
Ebből:		
Térítse meg az okozott kárt	20	4,2 %
Nem sértegetheti a sértettet	1	0,2
A gyak. sértettel minden kapcsolatot szakítsa meg	1	0,2
Nem léphet kapcsolatba a sértettel	1	0,2

A bűnelkövetés következményeivel történő szembenézés természetesen nem csak a sértetti jóvátételt jelenti, de azoknak a hatásoknak a tudatosítását is, amelyek magát a fiatalok érik az általa elkövetett bűncselekmény következtében: a stigmatizációt, a kirekesztettség erősödését, az életút-lehetőségek további korlátozódását, stb.

Miért „szeretett ki” a bírói kar a javítóintézeti nevelésből? Talán azért, mert azokat a szép célokat és elveket, amelyek elérésére a javítóintézet törekszik, nem érte el. A javítóintézet sem „javíthat” akkor, ha erre a társadalmi feltételek képtelenné teszik. A bírónak ugyanakkor „bizonyíték kell, nem ígéret”, ahogy egy reklám is fogalmazza, és elnézést a profán hasonlatért. Ha vannak eredmények, tudnak erről a bírók? Vagy csak azt látják, hogy a többször eléjük kerülő fiatalok bűnelkövetők sztenderd útja: „megrovás – próba – felfüggesztett szabadságvesztés – javítóintézet – börtön”.

S még általánosabban megfogalmazva a kérdést: tudunk-e arról, hogy hány fiatalok bűnelkövető jelenik meg a felnőtt koruként az elkövetők között? Vannak-e longitudinális vizsgálataink? Vannak-e utánkövetéses vizsgálataink? Nincsenek. Ha viszont nincsenek, akkor mivel bizonyítunk?

Összegzésként beszéljünk arról, hogy mivé alakulhat a javítóintézet, milyen új feladatokat vállalhat fel:

1. A javítóintézet válhat kizárólag az előzetes letartóztatás végrehajtási helyévé, annak érdekében, hogy az előzetesen fogvatartott fiatalok jogai maradéktalanul érvényesüljenek.
2. A droggal kapcsolatos bűncselekmények miatt elítélt fiatalok gondozási feladatait is felvállalhatja, ezzel biztosítva a szenvedélybetegségek megfelelő kezelését azoknál a fiataloknál, akiknél szabadságelvonást tart szükségesnek a bíróság.

²⁸ Lásd: Kerecsi, K.-Kó, J. (2005): A pártfogó felügyelet speciális magatartási szabályai. Kutatási beszámoló. Kézirat, 2005.

3. Természetesen lehet belőle „kis börtön” is, ha csupán azokat az igényeket vesszük tekintetbe, amelyeket a közvélemény a szabadságelvonásokkal szemben megfogalmaz.
4. Lehet ugyanakkor a helyreállító igazságszolgáltatás tereuma is, hogy a félig zárt intézeti körülmények között ne csupán a személyi megelőzésre törekedjen, de a cselekményire is, olyan programok indításával, amelyek határozottabban érvényesítik a sértett érdekeit és a bűncselekménnyel okozott kár helyreállításának szükségességét.